

Preek van de Leek voor de Oudshoornse Kerk

“Verdraagzaamheid binnen de grenzen van de democratie|

Prof. Dr. Sarah de Lange, 08-02-2026

De vrijheid – de vrijheid van geest zoowel als de staatkundige vrijheid –, zij is bij ons van ouds inheemsch.

Dit is wel het sterkste van de fundamenten, waarop het Nederlandsche volksleven is opgetrokken.

Wij stellen haar voorop, als wij ons zetten, om in de geschiedenis van onze natie te zoeken naar dat, wat blijft.

En bij deze vrijheid, die onafhankelijke critiek en speelruimte voor ieders ernstig persoonlijk oordeel insluit, behoort de zin voor recht en rechtvaardigheid. [...]

Anderzijds behoort onverbrekkelijk bij den Nederlandschen vrijheidszin het respect voor de menschelijke persoonlijkheid; óók voor de persoonlijkheid van den ander, welke ook zijn kleur, zijn overtuiging mogen zijn.

En zoo komen wij nogmaals tot de tolerantie, tot de verdraagzaamheid, zonder dewelke het leven van het geestelijk zoo verscheiden Nederlandsche volk zou verstikken.

In maart 1941 sprak Herman Bernard Wiardi Beckman, bijgenaamd Stuf, deze woorden uit tijdens een lezing voor de Remonstrants-

Gereformeerde Gemeente in Haarlem. Wiardi Beckman genoot voor de oorlog bekendheid als medewerker van dagblad *het Volk* en als Eerste Kamerlid voor de SDAP, de voorloper van de PvdA. Na het uitbreken van de oorlog werd hij actief in het verzet en werkte hij voor het Parool, toen een illegale verzetskrant. Hij was ook een prominent lid van de Remonstrantse gemeente, en zijn zus Willemien Suze Wiardi Beckman was een pionier als een van de eerste vrouwelijke predikanten in deze gemeenschap. Mijn schoonmoeder Maya Walburg is daarmee indirect in haar voetsporen getreden. Maar vandaag gaat het niet over de religieuze inspiratie die zij mij biedt. Wiardi Beckman stierf in Dachau in maart 1945, nadat hij in 1942 was opgepakt toen hij probeerde de oversteek naar Engeland te maken op verzoek van de regering in ballingschap.

Het is opmerkelijk dat Wiardi Beckman een jaar na het uitbreken van de oorlog, net als in Kolossenzen 3, pleit voor verdraagzaamheid van andersdenkenden. Het was voor hem eenvoudig geweest de wereld te verdelen in verzetshelden en NSB'ers, in gelijkgestemden en andersdenkenden, onder het motto, "if you are not with us, you are against us" zoals George W. Bush sprak na 9/11. Wiardi Beckman was zich er echter van bewust dat de essentie van een democratische rechtsstaat, en daarmee ook van het Nederland volk, pluralisme is. Verscheidenheid, veelvormigheid of diversiteit. Van achtergronden, belangen, meningen, politieke voorkeuren, en religieuze overtuigingen bijvoorbeeld. In democratische besluitvorming hoort ruimte te zijn

voor die meerstemmigheid, zodat burgers van allerlei pluimage zich vertegenwoordigd voelen, en de kwaliteit van het gemaakte beleid optimaal is.

Het Nederlandse politieke systeem is zo ingericht dat pluralisme gegarandeerd kan worden. Bijvoorbeeld door ons proportionele kiesstelsel, dat het politieke partijen makkelijk maakt om vertegenwoordiging in parlement of gemeenteraad te krijgen als zij een achterban hebben. Maar bijvoorbeeld ook door de lage drempel om een nieuwe politieke partij op te richten. Zo doen in Amsterdam, waar ik lid ben van het Centraal Stembureau, maar liefst 35 partijen mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in maart. Uiteraard zorgt dat pluralisme ook voor democratische uitdagingen. Zo kan het moeilijk zijn om tot compromissen te komen door de diversiteit aan standpunten. En is er het risico dat partijen doorbreken die het niet goed voor hebben met de democratie of de rechtsstaat. Onze democratische rechtsstaat is echter zo ingericht dat het – door de dynamiek van strijd in tijden van verkiezingen en samenwerking in de periode daarna door middel van coalitievorming mogelijk wordt om tot breed gedragen oplossingen voor grote maatschappelijke uitdagingen te komen.

De woorden van Wiardi Beckman hebben wat mij betreft niets aan actualiteit ingeboet. Ze kunnen ons richting geven in het specifieke tijdsgewricht waarin wij ons bevinden. Een periode waarin pluralisme omslaat in diepe politieke verdeeldheid en de opkomst van uiterst rechtse partijen bijdraagt aan erosie van de democratische rechtsstaat. Zoals verkiezingsuitslagen sinds 2002

laten zien staan in Nederland burgers met kosmopolitische, progressieve overtuigingen en burgers met conservatieve, nationalistische overtuigingen in toenemende mate lijnrecht tegenover elkaar. Zo verschillen fundamenteel van mening over actuele vraagstukken zoals de toelating en opvang van asielzoekers, de urgentie van de stikstofcrisis, of het bestaan van door de mens veroorzaakte klimaatverandering. Bovendien hebben zij de afgelopen jaren steeds negatievere gevoelens over de politieke “ander” gekregen. Een deel van de veelal theoretisch opgeleide kiezers die partijen als D66, GroenLinks en Volt steunen zien Forum voor Democratie, JA21, en de PVV niet als ‘gewone politieke tegenstanders’, maar als morele politieke vijanden waarmee een dialoog niet mogelijk is. En hetzelfde geldt voor een deel van de doorgaans praktisch opgeleide FvD-, JA21- en PVV-stemmers, die het andere kamp zien als onderdeel van een corrupte culturele, economische, en politieke elite die geen idee heeft van wat er leeft onder het volk en alleen in haar eigen belang handelt.

De politiek en maatschappelijke dialoog tussen beide groepen burgers is nagenoeg verstomd. Dit is ook niet helemaal verrassend. Net als tijdens de verzuiling komen beide groepen elkaar nauwelijks tegen in samenleving. Ze leven in andere delen van het land, in grote steden met universiteit als Amsterdam, Groningen, Nijmegen of Utrecht of in kleinere gemeenschappen als Venlo, Volendam of Zoutkamp. Daarnaast besteden ze hun vrije tijd op een andere manier, en komen ze elkaar ook weinig tegen op de werkvloer. Dit

vergroot de wederzijdse kloof, omdat er beperkt begrip is voor waar de standpunten van de ander vandaan komen. Alleen in organisaties die een dwarsdoorsnede van de samenleving kennen komt contact tot stand. Bijvoorbeeld in kerkgemeenschappen, of zoals ik zelf dagelijks ervaar op onze volkstuinvereniging.

Hoe kunnen we ondanks deze uitdagende omstandigheden toch tot een dialoog komen, tot een gesprek dat bijdraagt aan respect voor verscheidenheid? En waarin uiteindelijk ook verdraagzaamheid ontstaat, omdat er beter begrip is voor de ander? A priori is dat geen gemakkelijke opgave, zeker niet wanneer de ander als morele vijand wordt gezien, als iemand die een fundamentele bedreiging vormt voor normen en waarden.

Uit onderzoek weten we dat het niettemin wel mogelijk is. In de eerste plaats door een duidelijk onderscheid te maken tussen burgers die op een partij stemmen en de politici die hen vertegenwoordigen. Waar de politici moeten worden beoordeeld op de politieke standpunten die zij innemen, en ook moeten worden afgegrensd wanneer zij standpunten formuleren die in strijd zijn met de democratische rechtsstaat, moet dit principe niet een op een worden toegepast op medeburgers.

Juist door niet te focussen op de politieke standpunten van je buurman, collega, of teamgenoot, maar door die te bevragen over zijn of haar levenservaringen die tot die standpunten hebben geleid ontstaat verdraagzaamheid. Achter anti-migratiestandpunten gaan bijvoorbeeld ook sociaaleconomische zorgen schuil. En het gevoel dat de lokale gemeenschap niet gezien en gehoord wordt in Den

Haag, en dat er geen respect is voor lokale normen, waarden, en tradities. Net als begrijpelijke klachten over afnemende publieke voorzieningen, zoals het sluiten van buslijnen, scholen, en ziekenhuizen. Een voorwaarde voor verdraagzaamheid is dus de mogelijkheid om te kunnen luisteren, echt te kunnen luisteren, en om een moreel oordeel uit te kunnen stellen tot je voldoende inzicht hebt in de ander.

Er zijn genoeg passages in de bijbel die ons eraan kunnen herinneren om deze vaardigheden te oefenen en toe te passen. Maar ook modernere werken, zoals dat van de Franse filosoof Voltaire, wiens humanisme in 1763 leidde tot zijn Verhandeling over Tolerantie. In dit baanbrekende werk wees Voltaire, verlichtingsdenker en gelovige, vooroordelen en dogma's af en stelde dat naastenliefde, ook voor de andersdenkende, de kern vormt van iedere religieuze ethiek. En natuurlijk de lezing van Wiardi Beckman, die integraal opgenomen is in een bundel met de titel: Dat wat blijft. Laten we ervoor zorgen dat de lessen die de Tweede Wereldoorlog ons over het belang van verdraagzaamheid heeft geleerd niet vergeten worden. Laten we ervoor zorgen dat ze blijven.